© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

TASVIRIY-BADIIY FAOLIYAT VOSITASIDA BO‘LAJAK TASVIRIY SAN’AT O‘QITUVCHILARINING NOKOMMUNIKATIV KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MODELI

Umida Boltaboyeva
Qo‘qon davlat universiteti.
https://doi.org/10.5281/zenodo.22914533

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining nokommunikativ kasbiy kompetensiyalarini tasviriy-badiiy faoliyat vositasida rivojlantirishning konseptual-pedagogik modeli ishlab chiqildi. Model kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, integrativ, individual-differensial va refleksiv yondashuvlar birligiga tayandi. Tadqiqot nazariy modellashtirish, qiyosiy tahlil va strukturaviy-funksional sintez metodlari asosida olib borildi. Natijada maqsadli-metodologik, mazmuniy, jarayonli-texnologik, diagnostik va natijaviy bloklar o‘zaro bog‘langan tizim sifatida tavsiflandi. Modelning amaliy yadrosini motivatsion-diagnostik, perceptiv-analitik, reproduktiv-amaliy, kreativ-loyihaviy va refleksiv-korreksion bosqichlar tashkil etishi asoslandi.

Kalit so‘zlar: tasviriy-badiiy faoliyat, pedagogik model, nokommunikativ kasbiy kompetensiya, bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisi, kompetensiyaviy yondashuv, ijodiy topshiriq, refleksiya.

Kirish

Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisini tayyorlashda kompetensiyani rivojlantirish faqat alohida mashq yoki metodni tanlash bilan hal bo‘ladigan vazifa emas. Natija mazmun, faoliyat, didaktik shart-sharoit, individual qo‘llab-quvvatlash va baholashning yagona mantiqqa bo‘ysundirilgan tizimini talab etadi. Tasviriy san’atga xos professional harakatlar – kuzatish, obrazni idrok etish, shakl va fazoni tahlil qilish, rang yechimini topish, material bilan ishlash, kompozitsion qaror chiqarish va ijodiy mahsulotni takomillashtirish – asosan faoliyat jarayonida rivojlanadi. Shu sababli nokommunikativ kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning tayanch vositasi sifatida tasviriy-badiiy faoliyat tanlandi. Avezov bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisining kreativ tayyorgarligini izohlab, kompetensiya “turli tasviriy faoliyat shakllari”da namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi [1, 157-b.]. Bu fikr kasbiy rivojlanishning markazida badiiy mahsulot yaratish jarayoni turishini ko‘rsatadi.

Materiallar va metodlar

Modelni qurishda O‘zbekiston, Rossiya va xalqaro tadqiqotlardagi professional kompetentlik modellari, tasviriy san’at o‘qituvchisini tayyorlash texnologiyalari hamda raqamli va ijodiy vositalarning pedagogik imkoniyatlari o‘rganildi. Strukturaviy-funksional modellashtirish usuli orqali maqsad, mazmun, jarayon, diagnostika va natija o‘rtasidagi aloqalar ajratildi. Terentyeva maxsus fanlar jarayonida professional-pedagogik kompetentlik modeli “цели, задач, принципов, основных направлений” kabi o‘zaro bog‘langan elementlardan tuzilishini ko‘rsatadi [3, 156-b.]. Nusharov esa bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilari tayyorgarligida texnologiya, metod va predmet kompetensiyasini integratsiyalashni muhim deb biladi; uning tadqiqotida texnologiya “enriches students’ artistic experiences” degan xulosa bilan bog‘langan [2, 1-b.]. Shu asosda modelning har bir bloki tasviriy-badiiy faoliyatning real vazifalari bilan bog‘landi. Pedagogik shartlar sifatida individual-differensial topshiriqlar, nazariya va amaliyot integratsiyasi, bosqichma-bosqich murakkablashuv, muntazam refleksiya, raqamli vositalardan maqsadli foydalanish va ijodiy tanlov erkinligi qabul qilindi.

Natijalar

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

Ishlab chiqilgan modelning birinchi qismi maqsadli-metodologik blok bo‘lib, uning umumiy maqsadi bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisining badiiy-perseptiv, vizual-fazoviy, kompozitsion, tasviriy-texnologik, kreativ-loyihaviy va refleksiv-baholash imkoniyatlarini kasbiy faoliyat talablari darajasida rivojlantirishdan iborat. Ushbu blok kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, integrativ, shaxsga yo‘naltirilgan va refleksiv yondashuvlarga tayanadi. Mazmuniy blokda topshiriqlar fan mavzusini takrorlash uchun emas, kompetensiya birligini rivojlantirish uchun tanlanadi. Masalan, “rang munosabatlari” mavzusida nazariy ta’rifni qayta aytish emas, bir xil naturani turli yoritish sharoitida rang va tonal yechim bilan tasvirlash, natijalarni qiyoslash va tanlovni asoslash topshirig‘i beriladi. “Kompozitsiya”da esa tayyor sxemani ko‘chirish o‘rniga bir g‘oya uchun bir nechta eskiz variantini ishlab chiqish va eng funksional yechimni tanlash talab etiladi.

Jarayonli-texnologik blok besh ketma-ket bosqichdan tashkil topadi. Motivatsion-diagnostik bosqichda talabaning boshlang‘ich imkoniyatlari, o‘ziga xos qiyinchiliklari va kasbiy qiziqishi aniqlanadi. Perseptiv-analitik bosqichda natura, reproduksiya va vizual namuna asosida kuzatish, ajratish, nisbat, ritm, rang, yorug‘-soya va fazoviy aloqalarni tahlil qilish kuchaytiriladi. Reproduktiv-amaliy bosqich zarur texnika va usullarni ongli takrorlash, material xususiyatini his etish va operatsion aniqlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Kreativ-loyihaviy bosqichda muammoli vazifa, eskizlash, variantlar yaratish, kompozitsion va texnologik qarorni mustaqil tanlash yetakchi bo‘ladi. Refleksiv-korreksion bosqichda talaba o‘z ishini mezon asosida tahlil qiladi, dastlabki niyat bilan yakuniy natijani qiyoslaydi, tuzatish kiritadi va keyingi ijodiy vazifa uchun individual rivojlanish maqsadini belgilaydi.

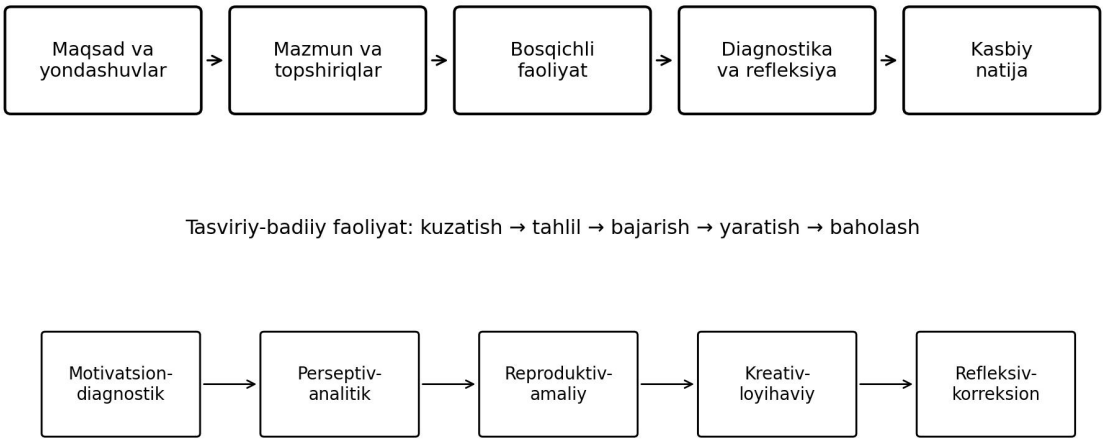
Modelni amaliyotga ko‘chirishda pedagogik shartlarning har biri aniq tashkiliy yechimga aylanishi kerak. Birinchi shart – kasbiy vazifalarni predmet mazmuni bilan integratsiyalash – mashg‘ulot topshirig‘ini real badiiy muammo sifatida qurishni talab etadi. Ikkinchi shart – bosqichli murakkablashuv – dastlab kuzatish va texnik aniqlikni, keyin variantlilik va mustaqil qarorni, so‘ng esa original ijodiy yechimni talab qiladigan topshiriqlar ketma-ketligini anglatadi. Uchinchi shart – individual-differensial qo‘llab-quvvatlash – talabaga umumiy maqsadni saqlagan holda hajm, muddat, tayanch namuna yoki material tanlash bo‘yicha moslashtirilgan yordam berishni nazarda tutadi. To‘rtinchi shart – refleksiyaning muntazamligi – faqat semestr oxiridagi xulosa bilan cheklanmay, har bir muhim ijodiy bosqichdan keyin qisqa o‘zini tahlil qilishni talab etadi. Beshinchi shart – raqamli vositalarning didaktik maqsadga bo‘ysundirilishi – dasturdan foydalanishni alohida texnik ko‘nikma sifatida emas, kompozitsiya variantlarini tez qiyoslash, rang uyg‘unligini sinash yoki portfolio yuritish kabi kasbiy vazifaga xizmat qildirishni anglatadi.

Masalan, “shahar manzarasi” mavzusidagi o‘quv sikli modelning barcha bosqichlarini birlashtira oladi. Dastlab talabalar bir necha reproduksiya va naturadagi ko‘rinishni tahlil qilib, perspektiva, ritm va tonal markazni aniqlaydi. Keyin qisqa konstruktiv chizmalar orqali fazoviy tuzilmani mustahkamlaydi. Keyingi bosqichda turli format va nuqtai nazarlarda uch-to‘rt eskiz yaratiladi, ulardan biri kompozitsion mezonlar asosida tanlanadi. Asosiy ish material va texnika xususiyatiga mos reja bilan bajariladi; raqamli vosita rang variantlarini sinab ko‘rish yoki yakuniy ishning bosqichlarini qayd etish uchun qo‘llanishi mumkin. Yakunda talaba dastlabki eskiz, jarayon fotosuratlari va final ishni birgalikda tahlil qilib, qaysi qarorlar muvaffaqiyatli bo‘lgani va keyingi topshiriqda nimani o‘zgartirishini yozadi. Shu tarzda model nazariy blok-sxema bo‘lib qolmay, bitta mashg‘ulotlar siklida kuzatiladigan harakatlar tizimiga aylanadi.

Modelda didaktik vositalar bosqichning vazifasiga mos tanlanadi. Naturadan ishlash, vizual tahlil kartalari, kompozitsion eskiz, rang etyudi, material bilan eksperiment, portfolio, raqamli grafika, virtual reproduksiya banki va qisqa refleksiv yozuvlar bir-birini to‘ldiradi. Yuldasheva badiiy-estetik kompetentlikni rivojlantirishda qadriyatli-mazmunli, bilish, operatsion-faoliyat va refleksiv-baholash mezonlarini o‘zaro bog‘liq holda ko‘rsatgan [4, 7–8-b.]. Bu model diagnostikasini ham ko‘p

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

komponentli qurishga asos beradi. Chovriy va hammualliflar 124 nafar bo‘lajak san’at o‘qituvchisi ishtirokidagi kvazi-eksperimentda raqamli vositalar aniq pedagogik shartlar va baholash mezonlari bilan bog‘langandagina samarali bo‘lishini ko‘rsatadi [5, 50–55-b.]. Demak, raqamli texnologiya modelda maqsad emas, badiiy vazifani kengaytiruvchi va mustaqil qaror qabul qilishga xizmat qiluvchi vositadir.

1-rasm. Nokommunikativ kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish modelining mantiqiy tuzilishi

Muhokama

Taklif etilgan modelning an’anaviy “mavzu–mashq–baho” ketma-ketligidan farqi shundaki, unda har bir mashg‘ulot kuzatiladigan kompetensiya natijasiga bog‘lanadi. Talaba vazifani shunchaki bajarib qo‘ymasdan, nima kuzatilayotgani, qaysi badiiy muammo hal qilinayotgani, qanday texnik qaror tanlangani va natija qaysi mezon bo‘yicha baholanishini anglaydi. Nurtaev va Mambetkadirov rangtasvir orqali professional kompetentlikni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni badiiy-amaliy vazifalar bilan birlashtirish zarurligini ko‘rsatadi [6, 53–57-b.]. Shu ma’noda modelning kuchli tomoni – tasviriy faoliyatni pedagogik texnologiyaning “ilovasi” emas, uning asosiy mazmuni sifatida ko‘rishidir.

Modelda individual-differensial yondashuv ham muhim. Bir xil topshiriq barcha talabaga bir xil murakkablikda berilganda boshlang‘ich tayyorgarligi yuqori talaba rivojlanmay qolishi, tayyorgarligi past talaba esa vazifani bajarolmay motivatsiyasini yo‘qotishi mumkin. Shuning uchun bir kompetensiya uchun reproduktiv, variativ va kreativ darajadagi topshiriqlar banki ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq. Bunda baholash mezoni o‘zgarmaydi, faqat vazifa murakkabligi va mustaqillik darajasi ortadi. Modelning refleksiv-korreksion bosqichi ham yakuniy bahodan farq qiladi: u xatoni jazolash emas, keyingi harakatni aniqlash funksiyasini bajaradi. Natijada talaba o‘z badiiy faoliyatini boshqarish subyektiga aylanadi.

Modelning natijaviy blokida faqat yakuniy badiiy mahsulot sifati emas, kompetensiyaning mustaqillik va transfer darajasi ham hisobga olinadi. Talaba ilgari o‘rgangan usulni boshqa material, janr yoki kompozitsion vaziyatga moslashtira olsa, bu kasbiy o‘sishning muhim belgisi hisoblanadi. Shu sababli nazorat topshiriqlarida darsda aynan takrorlangan namuna emas, tuzilishi o‘xshash, biroq yangi yechim talab qiladigan vaziyatlar berilishi lozim. Bunday yondashuv reproduktiv muvaffaqiyat bilan real kompetensiyani farqlashga yordam beradi.

Bundan tashqari, model o‘qituvchining rolini ham o‘zgartiradi: u tayyor badiiy yechimni ko‘rsatib beruvchi nazoratchidan ko‘ra, vazifani diagnostik tashkil qiluvchi, talabaning qarorini savol va mezonlar orqali aniqlashtiruvchi fasilitatorga aylanadi. Bunday pedagogik pozitsiya talabaning ko‘rsatmaga qaramligini kamaytirib, kasbiy mustaqillikni bosqichma-bosqich kuchaytirishga xizmat qiladi.

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

Natijaviy baholashda portfolio, ekspert rubrikasi va qisqa refleksiv izohning birgalikda qo‘llanishi talabaning mahsulot, jarayon va kasbiy o‘zini boshqarishdagi o‘zgarishini ko‘rsatadi.

Xulosa

Tasviriy-badiiy faoliyat vositasida nokommunikativ kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish modeli maqsadli-metodologik, mazmuniy, jarayonli-texnologik, diagnostik va natijaviy bloklarning o‘zaro bog‘lanishiga asoslandi. Uning amaliy mantig‘i diagnostikadan idrok va tahlilga, amaliy bajarishdan kreativ loyihalashga, undan esa refleksiv tuzatishga o‘tishni nazarda tutadi. Model tasviriy san’at o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligini badiiy-amaliy faoliyat markazida tashkil qilish, raqamli va an’anaviy vositalarni maqsadga muvofiq uyg‘unlashtirish hamda har bir topshiriqni aniq kompetensiya ko‘rsatkichi bilan bog‘lash imkonini beradi. Mazkur model keyingi tajriba-sinov bosqichida pedagogik shartlar, topshiriqlar tizimi va diagnostik vositalarning samaradorligini tekshirish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avezov Sh. Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilari kreativ kompetentligini shakllantirish muammosining nazariy tahlili // Pedagogik mahorat. – 2021. – Maxsus son. – B. 155–157.
2. Nusharov B.B. Structure of Professional Competence Development of Future Fine Art Teachers: Integration of Technology, Method and Competence // Emergent Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning. – 2024. – Vol. 3, No. 1. – P. 1–12. DOI: 10.47134/emergent.v3i1.42.
3. Терентьева Т.П. Модель процесса формирования профессионально-педагогической компетентности у будущих учителей изобразительного искусства в процессе изучения специальных дисциплин // Вестник ЧГПУ им. И.Я. Яковлева. – 2013. – № 3(79). – С. 156–162.
4. Yuldasheva N.I. Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining badiiy-estetik kompetentligini shakllantirish texnologiyalarini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2021. – 58 b.
5. Chovriy S., Hudovsek O., Sotska H., Svyrydiuk O., Kolchenko I. Professional competence and digital literacy in pre-service art teachers // Revista Eduweb. – 2026. – Vol. 20, No. 1. – P. 46–57. DOI: 10.46502/issn.1856-7576/2026.20.01.3.
6. Nurtaev U.N., Mambetkadirov G.A. Technologies for Developing Professional Competence of Future Visual Arts Teachers through Painting // Current Research Journal of Pedagogics. – 2023. – Vol. 4, Issue 4. – P. 53–57. DOI: 10.37547/pedagogics-crjp-04-04-11.